

Emancipant arquitectes. Del Rural Studio al Vallès.

Roger Sauquet

Ja fa 23 anys que Samuel Mockbee va crear a Newbern, un poble de l'estat d'Alabama, un dels més pobres dels Estats Units, **Rural Studio**¹ un programa de grau que per molts dels que ens dediquem a la docència de l'arquitectura continua essent "el referent". Rural Studio és una escola de grau d'arquitectura reconeguda per la Auburn University que en fundar-se tenia per objectiu vincular el treball dels estudiants amb el servei a la societat. En aquest sentit, el programa dotava d'un habitatge digne a les persones amb menys recursos, veïns de l'escola tots ells, que vivien en precarietat i no podien assumir la reforma de casa seva. Els alumnes dissenyaven i construïen les cases que es cedien a aquests veïns (imatge 1). Avui, el programa continua mantenint en part l'essència de Mockbee, que morí el 2001, tot i que l'eix principal de treball ha deixat de ser la cooperació local per centrar-se en el "*learning by doing*". Del programa surten anualment diversos projectes d'edificació que realitzen els propis alumnes en grup.

L'experiència del Rural Studio té antecedents importants. Podríem citar la pròpia **Bauhaus** dels anys 20 i 30. D'aquesta cèlebre escola de disseny alemanya en sorgiren prototipus entre el disseny industrial, el grafisme i l'arquitectura que encara es comercialitzen avui. També els anys 50-60, sota la tutela de Mies Van der Rohe i Ludwig Karl Hilberseimer a l'**Illinois Institute of Technology** de Chicago els alumnes generaren projectes que culminaren amb obres realitzades. Tal i com succeí amb **Institut für leichte Flächentragwerke** de la universitat d'Stuttgart liderat per Frey Otto o en la Universitat de **Berkeley** en l'època de Christopher Alexander. En totes aquestes experiències, i moltes més que se'n podrien citar, el mètode pedagògic es recolza en el sentiment de responsabilitat dels alumnes a l'hora de resoldre un cas real que culminarà amb quelcom físic i palpable. Tot i així, difereixen del Rural Studio en la finalitat social de l'empresa. El Rural Studio de Samuel Mockbee suma a la responsabilitat de l'alumne la responsabilitat social de l'escola i orienta els seus dissenys cap a un destinatari pel que l'arquitectura és quelcom inaccessible econòmicament.

És cert que existeixen avui molts programes de màster en cooperació internacional que culminen també els seus treballs en construccions necessàries per al tercer món, com el **Master of Advanced Studies in Development and Cooperation** de la ETH de Zurich, o el mateix que organitza la Universitat Internacional a Barcelona sobre arquitectura d'emergència. Malgrat tot, allò que, al meu entendre, fa rellevant el Rural Studio és que es fixa en els seus propis veïns a l'hora de dirigir les seves energies. És quelcom que s'escapa de la cooperació, ja que és, simplement, solidaritat. Els centres docents que imparteixen arquitectura continuen anomenant-se "escoles" al nostre país i això és significatiu, ja que una escola té una implicació amb el lloc on es troba. Tal i com passa a les escoles de

¹ <http://www.ruralstudio.org>

primària, que pel sol fet de situar-se en barris concrets i d'aglutinar els veïns d'aquests barris, tenen una funció d'integració social que les fa imprescindibles, les escoles d'arquitectura també juguen un rol territorial important. Fins ara, aquest rol, però, s'ha traduït en coneixement. Les escoles han ofert a les institucions públiques estudis i propostes concretes sobre el territori on s'insereixen. El salt que proposa el Rural Studio és que el rol sigui social, oferint el treball dels estudiants no a les institucions del territori sinó a la gent que l'habita.

Aquesta visió d'una escola d'arquitectura integrada socialment en un territori, ha tingut un pes important en la docència de l'**escola d'arquitectura del Vallès**². De fet és la primera que tingué una assignatura de cooperació que, al meu entendre, és l'embrió del salt social que avui ha fet la pedagogia en arquitectura. D'ella han sorgit molts arquitectes que al llarg dels anys han format part d'**Arquitectes Sense Fronteres** que té un important rol en la cooperació local a Barcelona i entorns. Tot i així, són pocs docents els que a partir dels seus mètodes pedagògics concrets han mantingut una manera d'entendre l'arquitectura vinculada a la necessitat i allunyada de l'espectacularitat i la iconografia que el sistema demana. Professors com Xavier Monteys o Albert Cuchí són, segurament, els ideòlegs d'una manera de fer que avui, i sobretot de la mà del professor Coque Claret, està convertint l'escola del Vallès en un singular generador d'experiències constructives orientades a la integració social i a la pobresa energètica pionera en l'estat espanyol.

La diferència entre "l'ahir" i "l'avui" a les escoles d'arquitectura té un nom: crisi econòmica. La crisi econòmica iniciada el 2008 ha esdevingut una sacsejada dura però necessària per a l'ensenyament de l'arquitectura. Aquesta visió austera, si n'hi podem dir així, de l'arquitectura, que la vincula a la necessitat i l'allunya de la pompositat dels gestos superflus, molt pròpia de l'escola del Vallès, ha vist reconeguda la seva vigència i el seu encert durant la crisi econòmica, convertint-se, gairebé per aclamació, en la més adequada per afrontar un projecte d'arquitectura contemporani. L'escola, potser amb més facilitat que d'altres, ha sabut convertir la manca de recursos en virtut, ja que s'ha entès com un estímul que desperta enginy i creativitat. Així, grups d'alumnes han desenvolupat experiències que han culminat amb la construcció de prototips on, a banda del disseny arquitectònic, s'ha hagut de buscar el finançament, els materials patrocinats, organitzar la seva construcció, preparar la documentació per a la seva legalització...

Aquestes experiències emancipadores de l'escola del Vallès han tingut un doble origen: per una banda, projectes concrets sorgits d'alguns dels tallers del grau, i, per l'altra, els concursos internacionals **Solar Decathlon**, una competició entre universitats per desenvolupar una casa autosuficient energèticament, a la qual l'escola del Vallès hi ha competit en tres ocasions enduent-se alguns premis³. En

² Escola Tècnica d'Arquitectura del Vallès, Sant Cugat del Vallès, <http://etsav.upc.edu>.

³ En la primera edició, 2010 i en la última 2014 l'escola va guanyar el premi d'arquitectura <http://www.solardecathlon2014.fr/en/>.

quant a projectes sorgits de tallers, cal destacar la millora d'habitatges de veïns amb pobresa energètica al barri de les Planes, a Sant Cugat. Aquest projecte ha sigut ideat per alumnes que, un cop finalitzat els estudis, han continuat agrupats en la plataforma **Pas a Pas**. Aquest conjunt d'actuacions a Les Planes mereix l'atenció ja que, en un inici, es va focalitzar en la millora de l'estalvi energètic en habitatges existents involucrant en les tasques de construcció veïns en situació d'atur, però posteriorment ha esdevingut un projecte que millora la integració social del barri amb la construcció de la "**ruta Ringo-Rango**"⁴ (imatge 2) i la ubicació del prototip E-CO, del Solar Decathlon 2012, com a local social. Aquesta reutilització dels prototips de les competicions Solar Decathlon, també s'ha donat amb la casa sorgida de la última edició d'aquesta competició. El prototip anomenat **Ressò**⁵ (imatge 3) és ara la seu social del barri de Sant Muç a Rubí, un barri molt desestructurat, amb pobres relacions de veïnatge, al qual li mancava un equipament que afavorís la trobada de veïns.

Concloent, m'atreveria a afirmar que el mètode docent basat en el "*learning by doing*" que té per l'objectiu la millora de les condicions de vida de les persones, que inspira clarament l'experiència de Samuel Mockbee al Rural Studio, està guanyant terreny arreu, tant a la pròpia escola del Vallès com també en d'altres escoles d'arquitectura de l'estat espanyol. En quant a l'escola Vallès, el nou **Màster en Arquitectura**⁶ ja assumeix com a mètode docent el treball amb casos reals vinculat a les necessitats del territori rural. Alhora col·lectius de professors com **Cíclica**, organitzen esdeveniments per a la millora de la consciència artística i urbana, com el festival **FesCamp** de Sant Cugat. Així mateix, de l'escola de Barcelona, que s'ha caracteritzat sovint per tenir un enfocament més professional dels estudis d'arquitectura, n'ha sorgit el col·lectiu de professors "**Arquitectes de Capçalera**"⁷ que organitza *workshops* per a la resolució de problemàtiques socioarquitectòniques reals i concretes.

Però no podem acabar sense observar què està passant més enllà de les escoles d'arquitectura, que és, sens dubte, allò més interessant: el sorgiment de tot una sèrie de grups, col·lectius, cooperatives d'arquitectes que provenen, clarament, d'alumnes que han experimentat aquests mètodes docents, els quals demostren que realment s'està facilitant l'emancipació dels estudiants tot i la aparent davallada d'encàrrecs professionals dels últims vuit anys. Així, podríem destacar el col·lectiu "**El Globus Vermell**"⁸ integrat per arquitectes tant de l'escola de Barcelona com del Vallès, que fa una important tasca pedagògica organitzant

⁴ Ringo Rango és una escala que uneix dues bandes separades de Les Planes feta pels alumnes amb rebuig de provetes de formigó <http://rutaringorango.weebly.com>.

⁵ El prototip Ressò guanyà el premi en arquitectura <http://www.resso.upc.edu>.

⁶ Els estudis d'arquitectura culminen ara amb un màster en arquitectura. La pàgina del màster que fa el Vallès és <https://marq.etsav.masters.upc.edu/es>.

⁷ Pàgina d'Arquitectes de Capçalera: <http://arquitectosdecabecera.org>.

⁸ Pàgina del col·lectiu El Globus Vermell: <http://elglobusvermell.org>.

visites a edificis, preparant activitats per a infants, processos de participació... També **ARQUECT**, liderat per Elena Guim, organitza la participació de col·lectius de cara a la realització de projectes d'arquitectura, o **Urbanins**⁹, un col·lectiu d'arquitectes de Sabadell que fa pedagogia urbana a les escoles, així com la cooperativa **La Col**, també un grup d'arquitectes que realitza projectes d'arquitectura per a la transformació social. Aquests són només alguns exemples pròxims d'una llarga llista de col·lectius que han anat apareixent en l'estat espanyol, que tenen els seus orígens a les escoles d'arquitectura i que s'acaben convertint en interessants eines per a la transformació de la societat des de l'arquitectura, des de l'urbanisme i des del disseny. Molts d'aquests col·lectius no podrien entendre's sense la influència de determinats docents que, tot i els anys d'opulència, han transmès una idea de l'arquitectura pròxima a la gent, a les necessitats reals de la població, i que ha esdevingut realment útil per a l'emancipació respecte el sistema i per a la transformació, també estètica, de la pròpia disciplina.

Imatges:

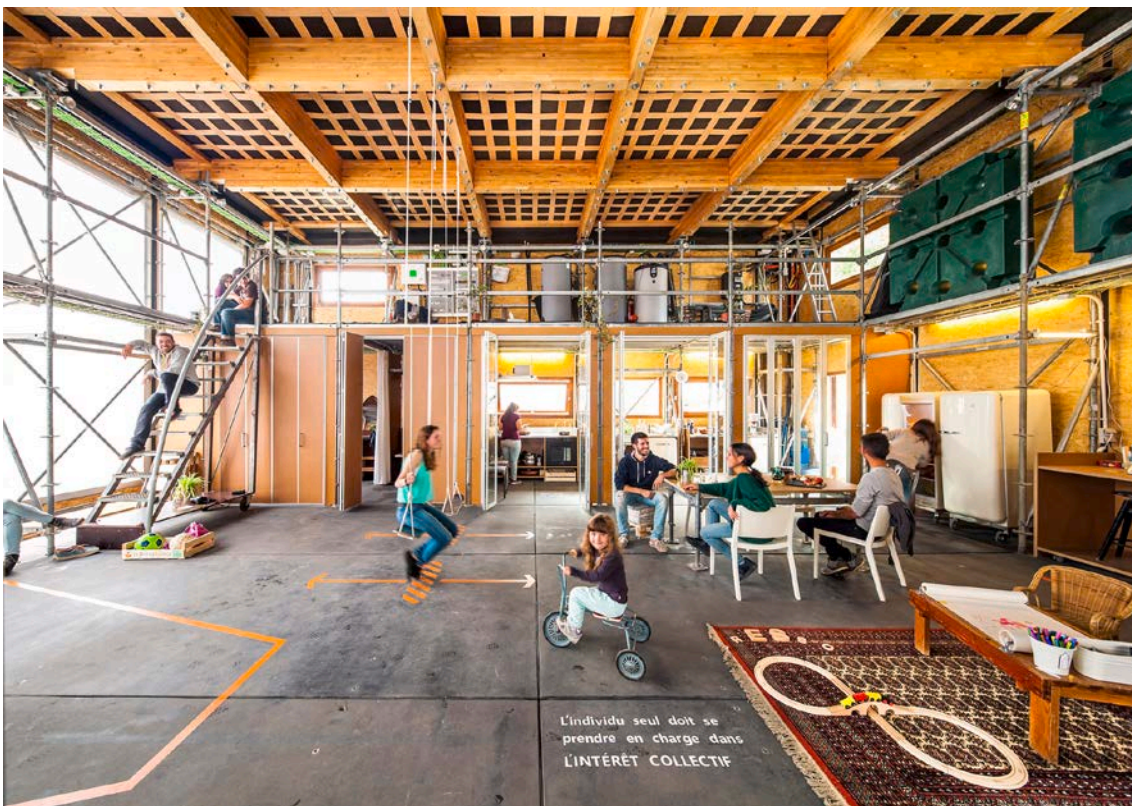

Imatge 1: Harris/Butterfly House, Rural Studio, 1996.

⁹ Pàgina d'Urbanins: <http://urbaninstaller.wixsite.com/urbv2>.

Imatge 2: Ruta Ringo-Rango, a Les Planes, alumnes de l'escola d'arquitectura del Vallès, 2015.

Imatge 3: prototip Ressò del Solar Decahtlon Europe 2014-2015, ara centre social a Sant Muç, Rubí, alumnes de l'escola d'arquitectura del Vallès.